

Waar overnacht de Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*)?

Er is relatief weinig aandacht bij libellenonderzoekers voor de plek waar libellen overnachten. Op het eerste oog lijkt dit ook gerechtvaardigd omdat libellen over het algemeen weinig voorkeur lijken te hebben voor een overnachtingsplek.

CORBET (1999) geeft aan dat kleine waterjuffers vrij laag bij de grond op grassen en russen overnachten. Pantserjuffers, beekjuffers en korenbouten overnachten in bomen en struiken en de grotere glazenmakers hoog in bomen. Op deze regels zijn uiteraard vele uitzonderingen van toepassing. Zo overnacht de Weidebeekjuffer (*Calopteryx splendens*) ook graag (in groepen) in ruige grazige vegetaties langs de beek. Er zijn echter ook libellen die een duidelijker voorkeur hebben voor een bepaalde overnachtingsplek of op een opmerkelijke manier overnachten. Een goed voorbeeld is de Tengere pantserjuffer (*Lestes virens*). De dieren van één van de grootste populaties in Nederland, op het Uffelter Binnenveld in Drenthe, overnachten in grote solitaire pollen Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) op de heide in gemengde groepen met het Heideblauwtje (*Plebeius argus*). In 2000 ontdekten we een overnachtingsbiotoop van de Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*).

Op 22 mei 2000 bezochten we de Ronde Vlaas in

Boswachterij Leende in Noord-Brabant. Hier is een grote populatie van de Speerwaterjuffer aanwezig. Het ven heeft een verlandingsgordel met onder andere Snavelzegge (*Carex rostrata*), Draadzegge (*C. lasiocarpa*), Zompzegge (*C. curta*), Pitrus (*Juncus effusus*), Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton ploygonifolius*), Klein blaasjeskruid (*Utricularia minor*), veenmos (*Sphagnum spec.*), Wateraardbei (*Potentilla palustris*) en Riet (*Phragmites australis*). De verlandingsgordel van het ven is vrij breed, variërend tussen de twee en vijftien meter breed. In deze gordel

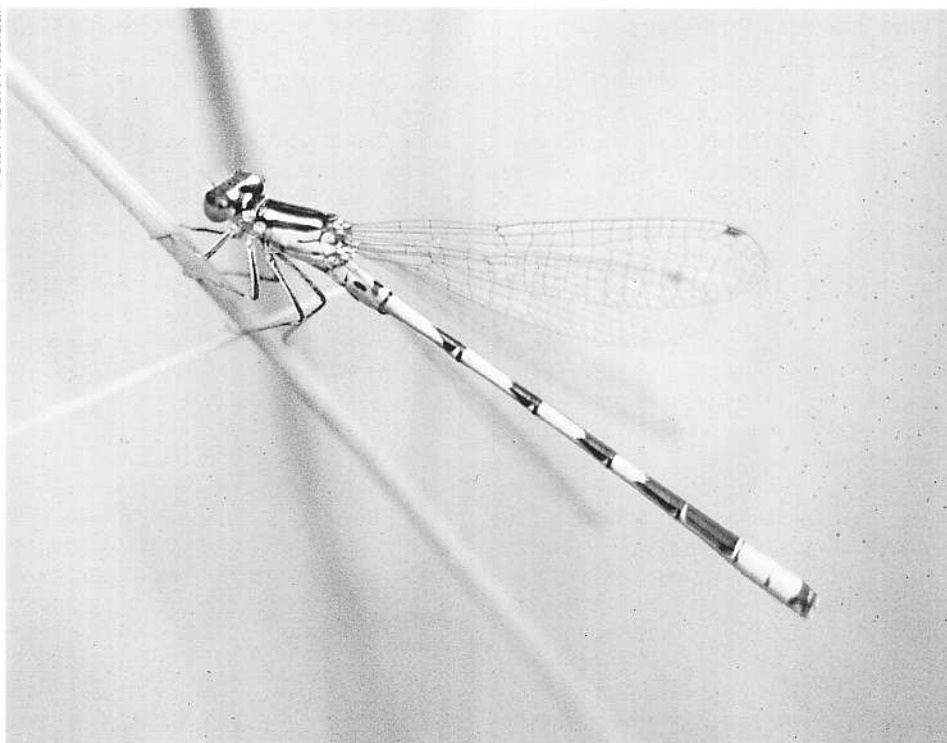

Foto: Robert Ketelaar

Figuur 1.

Overnachtingsbiotoop van de Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*) bij de Ronde Vlaas, Boswachterij Leende.

Roosting site of the Northern damselfly *Coenagrion hastulatum* near Ronde Vlaas (province of Noord-Brabant).

Figuur 2

Een mannetje van de Speerwaterjuffer (*Coenagrion hastulatum*).

is de Speerwaterjuffer normaal gesproken met tientallen exemplaren aanwezig. Op het moment van aankomst (11.30 uur) was het weer zoals de hele ochtend koud en bewolkt. We vonden hier slechts drie mannetjes en vermoedden dat de dieren nog op hun overnachtingsplaats zouden zijn. We stelden ons al snel de vraag wat die overnachtingsplek dan zou kunnen zijn.

Het ven wordt omsloten door droog, halfopen dennenbos met een ondergroei van voornamelijk Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) en kleine berken (*Betula spec.*). Na enig zoeken bleek dit de biotoop te zijn waar de Speerwaterjuffer zich ophield (Figuur 1). We vonden hier minstens 40 mannetjes verticaal zittend op de grasstengels. De meeste dieren zaten op de plaatsen met de meeste lichtinval, vermoedelijk omdat hier de grazige vegetatie iets hoger was, of omdat hier de ochtendzon beter doordringt. De

Figure 2

Male of the Northern damselfly (*Coenagrion hastulatum*).

dieren zaten weliswaar iets geclusterd in deze lichtere bosdelen, maar zeker niet in groepen. Verreweg de meeste individuen zaten binnen 150 meter van het voortplantingswater. De verst verwijderde Speerwaterjuffer die wij konden vinden was ongeveer 300 meter van het water verwijderd. Ondanks intensief zoeken konden we geen enkel vrouwtje vinden. Dat roept de vraag op of vrouwtjes (altijd?) gescheiden van de mannetjes rusten en overnachten.

Een opmerkelijk kenmerk van alle biotopen van de Speerwaterjuffer in Nederland is het feit dat deze door bos of dicht struweel omsloten zijn. Naast de functie van slaapplek houden ook uitkleurende individuen zich bij het Klokketorenven op de Kampina graag op in het dennenbos (D. GROENENDIJK, pers. med.). We verwachten niet dat droog dennenbos van essentiële betekenis is, maar mogelijk wel dicht bij het water gelegen, halfopen, min of meer

droog bos met een ondergroei die wordt gedomineerd door grassen. Een aanwijzing hiervoor is dat er enkele in open landschap gelegen vennen bekend zijn die wel het geschikte voortplantingsbiotoop lijken te bieden, maar geen Speerwaterjuffers bevatten. Mede op basis van deze waarneming, en de (weinige) beschrijvingen in de literatuur die ook in deze richting wijzen (STERNBERG & BUCHWALD, 1999), zal de Speerwaterjuffer in de geactualiseerde natuurdoeltypensystematiek als doelsoort voor dergelijke bossen gelden met de aantekening dat deze bossen belangrijk zijn voor niet aan voortplanting gerelateerde activiteiten (D. BAL, pers. med.). Ook bij het herstel van vennen kan met de overnachtingsplek van de Speerwaterjuffer rekening worden gehouden. Het vrijkappen van vennen moet op deze plekken extensief uitgevoerd worden.

Informatie over overnachtingsplaatsen van libellen draagt bij aan een beter begrip van de ecologie van een soort. Het is te verwachten dat veel soorten vooral zullen letten op de structuur en ligging van het overnachtingsbiotoop. Waarschijnlijk is dat ook voor de Speerwaterjuffer het geval. Meer waarnemingen zijn echter noodzakelijk. Daarom roepen we hierbij iedereen op notities te maken van overnachtingslocaties van libellen; niet alleen van de Speerwaterjuffer, maar ook van andere soorten.

Robert Ketelaar
De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM, Wageningen,
robert.ketelaar@vlinderstichting.nl

Gerd-Jan Pontenagel
St. Josephstraat 116
5211 NJ Den Bosch
gerdjan-mieke@hetnet.nl

Summary

Ketelaar, R. & G.-J. Pontenagel, 2000. A roosting site of the Northern damselfly (*Coenagrion hastulatum*). *Brachytron* 4(2): 20-22.

A roosting site of *Coenagrion hastulatum* near one of the largest populations in The Netherlands was found in dry open pine forest. The damselflies perched vertically in grassy vegetation in the undergrowth, preferably in the lighter parts of the forest. Remarkably, only males could be detected. The vast majority of the individuals roosted within 150 meters distance of the reproduction water. There is a lack of knowledge on species-related roosting sites in dragonflies. This can be important for a better understanding of the ecology and conservation of species.

Keywords

Odonata, Zygoptera, Coenagrionidea, *Coenagrion hastulatum*, roosting site, Ronde Vlaas, province of Noord-Brabant, The Netherlands

Literatuur

CORBET, P.S., 1999. Dragonflies. Behaviour and Ecology of Odonata. Harley Books, Colchester.
STERNBERG, K. & R. BUCHWALD, 1999. Die Libellen Baden-Württembergs. Band 1: Allgemeiner Teil, Kleinlibellen (Zygoptera). Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.